

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 47.

У НОВОМ САДУ 24. НОВЕМБРА 1888.

ГОД. IV.

ПОРУКА.

Плава дико,
Рузмарин је ник'о!
Руже цвате,
Купи, дико, свате!

Па ми оди,
Па м' одавде води,
Јер ћу млада
Угинут' од јада.

Ово дана
Рече моја нана,
Да ће стари
Цинцар доћи с дари.

Цинцар-„тата“
Има силна злата,
Пак ће, младу,
За њег' да ме даду.

Ајао, Нико!
Моја лена дико,
Слатка туго,
Не заостај дуго!

Није Мара
За цинцара стара;
Није љуба
За — „делу“ без зуба,

Већ за млада
Момка, пуна слада,
Што, кад љуби, —
Шкрипи бели зуби.

У Бечу, 13. Новембра 1888.

Светозар Манојловић, капетан.

СВОЈ ГРЕХ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ПАЛАНАЧКОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО ИЛИЈА И. ВУКИЋЕВИЋ.

Ричег нема, за шта не би могао рећи, како је теби воља. Неко, узми, рекао ово, ти оно, па сваки за своје за'о и мож' отићи и руса глава, ал' оста за својим. Ком' је шта лепо, ком' није, а трећи вели ни лепо ни ружно, па залудног разговора за читаву зимску ноћ, а никад на добар крај да се изађе. Од вајкада је то тако! У томе је што кажу: разговор.

А некад зашне језик о непце, па се сплете реч и занемаш као у страху, а хтео си рећи: добро се добром враћа. Прво што у животу и чујеш, кажу ти: добро добро вуче, а некад сагнеш главу и очима земљу мериш, а све од своје добротe. Не дао Бог да је увек тако —

ал' бива! Ето, узео неки неку под своје, чувао је и пазио као рођено. К'о вели: сирота је, без рода је, гладна је. Севал је помоћи, па док је удомио, а она занела главу у страну, и све друго мани, ал' проноси речи о кући, где да бираш, горе да не нађеш.

Ил' био неком тотор и старатељ, Бога ради, па ти после пришива: поједе ме тотор, а чувао му мал к'о свој. Па то човек олако и прими и заборави, ал' кад рођена крв удари низа страну, и кад од свога срце заболи, е боље је копати му мотиком гроб на очи, но му рећи: ни лепо ни ружно! Срце боли! Од литре га меса очувао до снаге и све, што је на њему и у њему, твоје је, а дочекаш, да те ногом оту-

рује. Ту нит' је за памет паметно, ни за лудост лудо, но и нема у себи ичег човечијег, до очију, да врат не сломије, и хрђаво срце, да зло чини.

Покојни Милоје Стокућа — тешко да га знате, био је зле среће к'о нико његов. Та за леб ако је и имао више од других, ал' му је друга мука замесила јад у наћве. Није друго по као да је на свадби воштаницу запалио! Како му се које дете роди, данас га крсти, па му се још ни на име није свик'о, а зови попа да га опаја! Тако њих неколико! На зло се не поменуло, ал' покопа равно петоро, а ни једно га оцем не зовну.

Па ваљадe што га та невоља напала, сруши се у њему онај изглед човечији, те дође к'о да у шуми живи. Као кад поток нађе дeру, па се налије у каку рупчагу те се вода устоји и замути којечим и усмрди, да се болештина угъезди.

Не запамти светла дана нит' виде икад, како лепо светли звезда божја.

И тако — док му једном освану и шесто. Милоје слеже раменима, тешко да му оних петоро на очи не дођоше, ал' тек сину нека нада. Траја нада за годину и одржа, па за другу — и одржа. Па како детету дан више, а он к'о да се подмлађује. Сво зло затури у заборав па оберучки стиште срећу. Колко му срцу беше, чак се поред добра и продетињило.

Седне тако поред свога Пајкана и што је другим људима час два, он не зна, шта је доста. Отег'о му се језик од тепања.

— Дед' роде, реци: тата!

А Пајкан отеже нешто по свом знању и умењу.

— Дела га — та!

— А... а!

— Дед' та... та, па да да тата пара... ево на, ге толто је... да да тата... та... та.

И мугавко стреви згоду, рече и Пајкан: тата.

А Милоје згрну шаком све паре, па носи својој Мари.

— На, вели, завежи па остави. Па кад Пајкан дорасте, а ја ћу му рећи: на сад! То сам ти дао, кад си био волишни, што си рек'о тата... завежи све, па мети у орман... Ама немој ти после рећи ово, оно. Те паре не дирај. Имам ја других пара за друго.

И где крпу и сиграчку паће, носи кући к'о врабац сламке у гъездо. Куни сабљу, па донесе и вели Пајкану:

— На, да сечеш Турке... сеци, сеци, а он беж' беж'.

Ил' купио добош па одмах:

— Татин добошар... дррр... добошар.

Ил' купи оног ђавола с тасовима, па још с врата лупа њима и вели:

— Ево ге... татин пајац!

Да покупи све, што покупова, дућан с отим да отвори.

Па то и манути, ал' док Пајкан поче да се разбира, ако што затражи, сва ће кућа наопако, ал' мора бити по његовом. Род, не род, све то за Пајканом.

— Не дам ја, вели Милоје, ни јао да вишне. Имам ја свега, нема он за шта да јауче.

Ни Мара, к'о мајка, да се чује. Па још да је дете знало своју силу, би сијасет починило.

Јединче и једина нада па тако!

Очува га као штрк своје јаје. Пиљи цео дан у њега, не зна рећи: доста је.

Стиже Пајкану и седма година. Ал' се и не радовали, како је.

Смежурана му кожа, к'о да су га шурили. Бледуњаво к'о недозрела дуња, а упунавело, као да га је што испијало. Тешко и да је имало на себи меса. Очи му утекле у главу, па избија из њих неко болесно светлуцање — као слаб жижак у трави. Руке му пале до колена, нит' да речеш грбаво, нит' да није. Прозри му се кожа, види се, рекао би, кост. Тако је све, као кад би труло дрво обојио зеленилом, да га начиниш младим. Није имало снаге ни ципеле дићи, а мазница; ако не ћути, плаче, ако плаче, и петао бега у комшилук. Све Милоје да распуди! И хајд' за то, кућа је његова, ал' нек' му ко рече: Павле, а не: Пајкане, Милоје одмах с њим на среду, па с тим тад и више — ако да Бог!

Каза му Алекса бојација, да би вели добро било, да му Пајкан што било ради, хоће вели да закржљави.

Прсну Милоје, к'о жижак над водом.

— Кад ће велиш да закржљави, не ћеш више захватати воде са мог бунара.

Бојација зину од чуда.

— Славе ми, рече, ако ниси луд! А вала, ако је за то, ићи ћу за воду и на Саву па макар и не долазио на твој бунар.

— И не ћеш!

— И не ћу!

Дошао му једном Радоје кавезија. Звао га сам Милоје, да му ракију прода, те дошао да види и да се погоде. Разговарају се тако о цени и сваки угађа за себе, док се Радоју оте око за кућом.

— А чи ти је, упита, онај шврћа?

Милоје очима за кућу, па кад виде, он се чисто дурну и кроз зубе рече:

— Мој Пајкан.

— Зар он? Што ли то не расте... Море, вере ми, оста мали! Не годи ли му храна, шта ли?

Милоје окренуо главу, па гледа корсем негде, а само силом, да не чује Радоја, па ће тек:

— Нисмо гладнице!

— Не велим то — трже се Радоје — но к'о рек'о бих, слабуњав је.

— Здрав је!

— Нека му је од Бога, а... па колика је велиш последња цена?

— Николика!

Радоје учкиљи очима.

— Рече л' сад по шест од оке.

— Не продајем!

Радоје се изјери:

— Па шта си ме звао?

— Нисам те звао!

— Шта ниси?!

— Нисам!

— Јеси!

— Нисам!

Радоје плану, па потеже дланом. Да Милоје не маче главом, по сред би га образа.

— Јој погибох, залелека Милоје, па наже на дрвљаник за сакиру.

Радоје докопа подупирач с врата.

Излетише жене. Стаде запевка и кукњава!

Направи се вашар без Цигана и растадоше се као душмани.

Радоје с каније маше песницом и прети:

— Запамтићеш ти, коме си ракију продавао!

А Милоје затвара магазу и не остаје дужан:

— Зар ти моју децу да храниш?

— Вала ћемо се питати па нек се после тужи, коме је до суда!

— Цео дан једеш проју и пасуљ, па си мене нашао да учиниш.

Стиже Пајкан за школу. Једва Милоје себе свлада — ал и мораде!

— Не бих га, вели, дао тамо... и шта ће. Не ће он мени за писара! Имаће и овако лепо да живи. Ни ја му нисам много писмен, па шта ми к'о фали? Знам ја многе писмене, па ако не просе, знам да не дају.

Ал' нешто срам од света — друго је сад време, нешто силом — кажу и мора се, диже се он сам с Пајканом па учитељу.

— На ти га, рече, господине, а молим те... знаш, дете је, игра му се, па му немој баш тражити све у длаку. А од мене ти не ће криво бити... Људи смо, па знаш, требаћемо једно другом.

— Како ћу осталима, тако ћу и њему, каже учитељ.

— Та ти већ знаш како треба, само ја рекох... дете је, па ете... то. Припази га, не ће ти бити криво.

— Терати га и мучити не ће нико... а што рече, да га одвајам од друге деце, е то, брате, не могу... то не иде... сви су они мени једнаки!

Тако му рече, на томе га и остави. После вели, да је Милоје говорио:

— Попустиће и тај ћоса (учитељ је био млад). Док само савије зима а зине ладна соба, доћи ће он мени. Сиротиња је све то! Могао би му у соби коло играти, тако ништа нема!

Ал' што рече, то не дочека! Те године нема дана да се Пајкан не потужи. Милоје све свеце изређа и сву муку окоми на Мару, ал' немаде друго шта!

Кад друга година, диже се он код другог учитеља, као пре код првог. Кад дође кући, а он весео. Каже Мари:

— Море жено, добро је то, кад човек има посла са старијим човеком. Има човек пиљез ситан. Ту жена, ту деце, па зна, како му кад треба да чини. Ето ја мало, онај мало, па се позна у кући. А онај ни бркова није имао, а овамо се пући, к'о да ми је он господин началник. Сад ће бити Пајкану, к'о код своје куће; све сам то с учитељем угодно.

Па после отишао те преточио аковче лањске комовице, што му за њу давали сто пара од оке, и посла учитељу руке ради.

Те године, веле, причао учитељ Пајканов:

— Најбоље ми је ђаче Милојево дете.

А већ Милоје где се није похвалио. Ког' стигне, а он ће:

— Зна, вели, рачун на памет. Ја затворим књигу, а он к'о да гледа. Говори, говори... не стаје. Па ти још тамо нешто научио, мани! Све се мислим, где му стаде тол'ко знање.

И тако би још за две године. Дотури му се Пајкан и до веће школе. Посла га Милоје и тамо! Ал' Пајкан не састави ни добра три месеца, па га испратише кући.

— И не треба му више, каже Милоје, школа и наука. Ако је научио и оволико, доста му је. Баш га, вели, и не научио, да пише

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

онако циврасто, не љу га ја ни за писара ни за попа!

Тако Пајкан дође, па тако пође да живи! Чим осети мало слободе, а он где стигне — ту је! Ако је на коњу, као лудо! Ако је у колима, калдрму да избије! Ако је на својим ногама, да их поломи!

Сване ли дан, а он прво Милоју:

— Дај, тато, пара!

А Милоје руку у чекмеже, па колко заграби:

— На мало.

Па друго му је на језику:

— Ја љу, тато, данас тамо и тамо — где већ буде.

— Иди, вели Милоје, само се чувај.

А Пајкан већ изашао из дућана, па ће онако с леђа:

— Нисам ја дете, да ме учиш!

Тако дани, тако ноћи! Па кад већ и бог види, да треба шта било да ради, зовну га Милоје и уведе у дућан.

— Ето, синко, све, што је у дућану, све је твоје. Тражи, . . . располажи, продај, купи . . . све к'о што бих и ја. Ја сам се богу молио за замену, па, хвала му, ето стиже ми ти. Сад ја могу да одмарам своје старе кости. Знаш, на ком' ми је имање, а што је моје, и твоје је . . . Сваком љу рећи: Ја ти се више у дућан не мешам, тамо је мој Пајкан, па ено ти њега. Ето велим ти, од сад си овде газда!

Пајкан ману очима по рафовима и око себе. Нека отужна воња — на влажну земљу. удари му у нос. Дође му онај дућан као подрум и горе. Ту, виде, мора затворити своју слободу, па би радо рекао: нека, сад, тато, ал' Милоје упрво очи у њега па не скида.

Он сави мало главу и рече:

— Бојим се, не љу моћи сам.

Како велиш, сам? Имаћеш помоћи . . . Сваки ће ти помагати. Ето ти калфа, Триша . . . Шта би он радио, но да се у дућану . . . Ти . . . А! па и ја сам ту. Што не знаш, реци само мени . . . И ја љу ту. Ти, велим, само да си газда.

Пајкан поче опет да се извлачи.

— Бојим се, невешт сам, а после, тешко је с тим светом имати посла. А знаш, и грдан је пос'о.

— Па бо'ме да се и навикнеш. Ако данас не ћеш, сутра ћеш. Сутра се мора . . . једном се, знаш, мора. А провео си се, велим, доста.

— Ама, отеже Пајкан, ја бих . . . ал' ето ти, па Триша, па . . . а ја, виш, и слаб сам.

Већ и Милоја заголица гуша. Види, не ће, а нит' каже, кад ће. Дође му криво, па тек као љутито рече:

— Па зар никад да не радиш?

Дочека га на то Пајкан по својој људи.

— Па кад си ме за то родио, боље да си ме поред оних петоро саранио!

Нађе да се покаже! Милоју се сави нешто око срца, заигра му усна и под оком јагодице и тек блесну кап преко ока те се скотрља на бркове.

Нађе га реч изненада, па се и не прибра.

— А што ме, рече, на њих сећаш! Зар ја, мислиш, не бих волео, да сад свима пос'о тражим, но што им се за душу богу молим? И да желиш, да сам те поред њих закопао! Грдно си ми добро видео . . . Што не рече: нека, тато, још мало; ил' већ тако што . . . но ме . . . то ми нађе. Па лепо, сине, могу ја још. Не ћемо ми још гладовати. Ето виш, седећу ја и од јако овако у дућану. Причекаћу ја, док сам не дођеш.

Нит' је Пајкан знао, шта је казао, нит' се сузи надао, па се чисто збуни пред Милојем:

— Немој тако да се љутиш, тато. Не велим ја да не радим. Само велики је, рекох, пос'о, а радићу ја. Ето заједно ћемо, не љу ја дати, да се ти сам мучиш.

— Лепо, лепо! И боље је тако. Ја љу ти и показати, што не би знао.

— То ја велим, а ти се ражали, па . . .

— Та помену ми оне јадничихе, па . . . ех, шта љу, кад је тако . . . јадничихи моји!

Па ману руком преко чела и ока, тек да руком превуче.

После кад Милоје с Маром узео разговарати о радњи а он каже:

— Чудан ти је овај наш Пајкан. Ја не могу себи да дођем кад и кад. Седи са мном у дућану, ако сам и ја цео дан. На љ ја на једна врата, он на друга. Не знам, и шта да мислим и да кажем, ал' се све нешто прибојавам, шта ће он, кад мене нема.

Заборавила Мара одавно, да се у то меша, па тек тад као из неба рече:

— Много си му пуштао на вољу, па се олењило.

Милоје виде истину, па поче да се опире:

— А зар му ја желим зла! Ако му чиним, отац сам му.

— Много му чиниш, каже Мара.

— Хајде де . . . знам ја већ! . . . Женска је памет у носу! Намирисала бајаги неко зло

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

па ми стала ту, к'о квочка око полога. Не видим ја ту бог зна шта! Рекох само, да се разговарамо, а она зашпачила к'о... к'о... та не знам и шта да кажем.

Сирота Мара, и од Бога је мало завезана, али је још и његове речи мало забунеше, па запе и оком и језиком, те само блеји у Милоја.

— Па шта ја... а ти... а ја ништа...

— Шта ја, шта ти! Ама ја сам крив! Сто пута кажем: не ћу њој ни словца, па ме ђаво тера, те после ватам гребу од муке... Шта си ми се ту раскокотала? Какока, кокока... чиниш му, чиниш му. Ако му чиним! Чуј ти, ако хоћеш, што ја кажем, ако не ћеш, а ти прсте у уши... А овамо после... А где ли је то Пајкан? Рече л' ти шта? Где ли оде?

Остави Мара сву злу вољу и као да није ничег било, рече:

— Отишао је у комендију.

— Е? у комендију... Ако је... нек иде... Ја то некад нисам мо'о... Сиромас сам био, а он може, па нек иде... Треба човеку све да види... Све, што може...

Што је Пајкан хтео, то је Милоју рек'о, а већ после Милоја нит' је кога и било, да што каже.

Мара само ручак да зготови и рубину чисту да да, а за друго, нит' јој ко рек'о: »оди вамо«, нит' се сама звала.

Од деца остала, тако... да се каже завезана... ил' рећи тепава. К'о да је, не знам кад, шта пресекло. Била је што кажу: види по свету, очи има! Мирна, ни мрава да нагази, и никад; потамо се, да рђаво каже.

Да ко стран б'ане пред њу, остојао би пред њом за читав оченаш, док би се разабрала. Тако гледа и ћути. Јес' паметна, ама као да је све од неког срамота. А трпељива за причу. Грди, псуј, све што знаш, њој право. Ни речи да врати.

Једном дошао Милоје из чаршије, нешто мало кисео и мрзовољан. Како уђе у кућу, запе на праг, те за мал' да загрли фуруну, па му Мара за то крива! Стаде да ређа и окупи све, што је сто пута казао. Она ћути! Њему већ и догрдило!

— Та реци шта, да се свађамо!

Њој као смешно то, развукла усне па тихо и благо, као мирис од босиока, рече:

— Не знам шта ћу.

Милоје лупи шаком по колону.

— Е зло је, имати злу жену, ал је вала горе имати брљиву овцу... како не знаш? Реци ма шта.

— Па шта да кажем... Не знам шта ћу.

— Ето кажи: брљива овца.

Она у смеј.

— Дед: брљива овца.

— Па ето, вели Мара кроз смех, брљива овца.

— Ето тако... Баш си ти, Маро, права овца.

Па није, да се право каже, ни хрђаво тако чељаде. А има их па кад окупе, — да бог сачува! Пуца небо од вике! Та мора да је имао онај ђаво у бунару грдну муку.

А овака красно. Ти реци: тако и тако. Њој лепо. Ти овако. Опет лепо!

(Наставиће се.)

АНДРИЈА ХУМСКИ.

ТРАГЕДИЈА У ПЕТ ЧИНОВА.

НАПИСАО АНДРА ГАВРИЛОВИЋ.

ДРУГИ ЧИН.

Одаја у двору кнеза Андрије. Лево узвишено место са престолом.

ПОЈАВА ПРВА.

Цвета и Радослав, млађи син кнеза Андрије.

Цвета. Суморно стење, дивља природа,

Ал опет тако пуно заноса,

Што чаром својим душу занима.

Радослав. О суморности стења сивога,

О кршу овом, томе немилу,

Душа ће моја знати причати.

Цвета. Ово је место, тако рекла бих,

Превишњи творца за то створио,

Да човек, кога јади прогоне,

Који се клони врења људскога,

У часовима свога сумора

Имадне где се душом склонити.

И то је оно, што ће опити

У тврдом стењу крша врлетног,

— Али за живот није одиста.

Радослав. Који је преш'о подне живота,

Румено вече коме излази,

Може се склонит', да у тишини

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Одмори кости тела ломнога.

Али за младост то је гробница.

Цвета. Зар младост нема друге забаве?

Радослав. Ведрије дане она доноси,
Радости, које старост односи,
Весео живот, бурне прилике,
То је за доба крешке младости.
И овде има бурна живота,
Крене се вихор, оркан љутити,
Заблесну муње, треште громови,
Тврде се стене муњом парају,
И у том часу беса страхотна
Пролије небо сузе такове,
Да оне собом, кад се сакупе,
Ваљају снагом стене студене,
Растове собом носе велике.

Цвета. Ал за те стене није, ваља да,
Ничији живот силом прикован?

Радослав. Чисто бих рек'о, да је одиста
Са туђим и мој живот прикован.

Цвета. У тако кад бих смела вероват',
Дубином душе ја бих плакала.

Радослав. На жалост све је цела истина.
Дани и ноћи мени једнаке,
Све, што год имам, што ми остало,
С уздахом да се сећам прошлости.

Цвета. На од кад живот тако пролази?

Радослав. Не бројим дане нити недеље,
И месецима сам рачун помео,
За годином се ниже година.

Цвета. А кад ће и то једном престати?

Радослав. То не знам рећи, можда са — гробом.

Спрема се покрет из тог мртвила,
Можда ће то ми дати прилике,
Да живот од сад буде ведрији.
Можда ћу тада у том времену
И краљевог се града дотаћи.

Цвета. У граду нашем беше л' икада?

Радослав. Био сам тамо, таквих трепута
Опомињем се вазда весело.

Цвета. Онда је мучно овде живети,
У стењу овом дане трајати.

Радослав. Па опет јутрос гледах за чудо,
Где кнегињица оком веселим
Гледа на ову мирну самоћу.

Цвета. По граду живот буран, шумовит,
Њојзи је давно прош'о из воље,
Она не мрзи људе, веселост,
Али је мало жељна тишине,
Без сјаја, блеска, мирна живота.

Радослав. Обилно душа тога налази.

Цвета. Ал ево и ње, где нам долази.

ПОЈАВА ДРУГА.

Пређашњи и Даница.

Цвета (Даница). Кнежевић светли сад ми причаше,
Како се теби овде допада.

Даница (Поклони се).

Јест, занима ме, куда погледам,
Планински живот миран, спокојан.

Цвета. Још занимљивије ће бити за тебе,
Кнежевић кад ти буде причао
Прилике овог горског живота,
— А мене други зову послови. (Оде.)

ПОЈАВА ТРЕЋА.

Радослав и Даница.

Радослав. Међ несмисленим тврдим стенама
Шта ти се тако може допасти?

Даница. Куд се окренем, што год погледам,
На прошле дане све ме подсећа,
Детињске дане, прве радости.
Али се данас сећам јасније
Нечега, што још писам, истина,
До данас нигда смела са ума,
Скинула с душе или са срца.

Радослав. И ја се сећам, веруј, дивотно,
Кад сада, после тол'ко година,
У тебе гледам, с тобом говорим,
Сећам се оних дана убавих,
У двору вашем што сам провео.

Даница. И ничег више ти се не сећаш?

Радослав. И оног твога збора веселог,
Детињске твоје душе блажене.

Даница. А ја се сећам јоште потпуно

И оног часа, туге препуног,
Између дома наших оцева
Заклета мржња кад је настала.
Тол'ко сам пута чула, како је
С поругом отац љутит спомињ'о
Ћеље и наде оца твојега.

Ал ти ћеш — је ли? смем ли вероват'? —
Опростит' све то, кад је настало
Љубави доба, доба радости?!

Радослав. Опроститићу му, хоћу од срца.

Ал ко ће мени онда платити
Уздахе тол'ке, тол'ка мучења,
Несане ноћи прошле толике.

Даница. Ал ваљда не ћеш рапу раздират',
Не мислиш тиме оца вређати?

Радослав. Не мислим вређат', ал' ћу тражити
За таке боле, таке увреде,
Достојну да ми даде накнаду.

Даница. Не разумем ти речји значење.

Радослав. Он онда не ће ништа чинити,
Само ће теби дати дозволу,

Да цену таку платиш код мене

Једино својом светом — љубављу!

Даница (збуњено). О томе нисмо речи повели.

Радослав. Ал моје срце то ми говори,

Тиме се мисли баве у мени,

О том ми покрет душе говори,

Јер ја те љубим, љубим ватрено!

Даница (у борби). Чело ми гори, брзо дихање,
(пође)

Пусти ме, души мало да лакнем,

Одавде да се, кнеже, уклоним.

Радослав (задржи је).

Опрости, што ћу с ума сметнути

Домаћинову дужност спрам госта,

Те ти тој жељи не ћу попустит'.

Реци ми само, да ли не грешим,

Што се од тебе надам љубави?!

Даница. Ја не знам — дозволи, кнеже! —

Радослав. Реци, кажи ми! (Ухвати је за руку.)

Даница. Из душе кад ми љубав говори,

Кад жеље своје не знам сакрити,

Јасно ћу рећи: љубим, љубим те!

Радослав. Срцу је доста — уст'ма пољубац!
(Пољуби је.)

Не желим више, доста за мене,

За мученика доста насладе!

На пољу зима већ је стегнула,

Ал срцу моме, души топло је!

Живот нам не ће тећи досадно

У овим овде мрским кланцима.

Погледај овде с овог прозора,

Далеко сунце куда залази,

У морску оно тоне пучину,

Тамо је живот, срећа, веселост,

Тамо ће и наш живот протицат'

К'о бистар поток цветом пољаном.

Гондола мала верно служиће,

По глатком валу лако пливајућ',

А месец озго сјајан гледаће

Највећу срећу свода под собом,

Живот ће цветаћ'... ходи овамо,

(Води је другом прозору.)

Са овог овде окна погледај,

Далеко видиш плаве брегове,

Српски су лузи, српски градови,

И краљев град се блиста у магли,

И тамо живот наш ће протећи

Љубави препун, среће довољан.

Свуда ћу ићи, свуд те водити,

Куд срце хоће, душа куд жели.

Даница. Сјајано сунце, што се подижеш,

Баш кад ми хтеде заћи западу!

Ал отац, отац да л' ће бранити?

Радослав. Да си га чула, кад је зборио

Са оцем мојим, кад је рекао.

Да му је од сад сврха једина

Са домом нашим љубав, искреност. —

То да си чула, не би стрепила

За срећу наших дана будућих.

Хвала му, што ми сумњу одбаци,

Хвала и теби, хвала судбини!

Даница. Станислав амо ево долази,

Ја ћу се склонит'; с богом остани!

Радослав. За тобом ето и мен' ускоро.

Даница оде.

ПОЈАВА ЧЕТВРТА.

Радослав, долази *Станислав*.

Станислав. У целом замку живо спремање,

Честити кнез се снажно зауз'о,

Да, кад се једном сила подигне,

Препреке целе буду сломљене.

А ти си само тако замишљен.

Радослав. Замишљен збиља бејаш до сада,

Јер сва ми беше мис'о остала

У сјајном добу моје прошлости.

Ал данас што бих био замишљен,

И од сад што бих свету тајио

Веселост своју, срећу, напредак!

Станислав. Дакле се и ти надаш, на боље

Да ће се српском земљом кренути,

Када се сврши, што се зачело?

Радослав. У српској земљи? Кад се доврши?

А, да, зацело... биће, дакако!

Станислав. А сумње нема, таком витезу

Срце ће онда бити пуније,

Душа ће бити много крепчија.

Радослав. Душа је моја крепка, весела,

На изглед сјајан када помислим,

Срце је моје пуно, препуно,

Што срце хтеде, бог је схватио.

Станислав. Истину кажем, не разумем то.

Радослав. Не разумеш ме? Да ли одиста?

Зар тако брзо младост пролази?

Зар санак тако нагло одлази?

А ја сам вазда, — што бих тајао —

Држао, да би дуже трајао!

Станислав. О томе кад ми тако говориш,

Ти љубиш, брате, могу тврдити.

Радослав. Кад можеш тврдит', не ћу одрећи.

Станислав. Тол'ко сам смео, тол'ко могадох,

А кад бих даље смео зборити,

Погодити бих можда могао,

За којом срце тако уздише.

Радослав. Ти не ћеш моћи више читати

Са чела мога моје намере,

Не ћеш, јер сам ћу све ти казати.
Не ћу ти крити, немам ни за што,
Кад оцу њеном жељу саопштим,
И ти ћеш тада сазнат' јамачно;
А кад ћеш знати врло ускоро,
Што не би боље сада сазнао?

Станислав. Рекох, да, кад бих смео зборити,
Мог'о бих жељу и погодити.
У том се, видим, нисам варао,
Твоје ми речи дају потврде.

Радослав. И ти је, велиш, знадеш одиста?

Станислав. Узалуд речи не бих трошио.

Радослав. Ти ћеш је рећи?

Станислав. Ако затреба.
Лепа је збиља као зорица,
Румени корал њених усница,
Па таласаста коса велика,
Да смртном болу даде мелема!
Даницу знадем душе ведрије,
У свету нема лепше, милије.

Радослав. Твоје су речи мисли, жеље ми.
Та и ти знадеш кротко зборити!

Станислав. И ја сам негда знао мекшије,
Ал' прође доба, дође невоља,
За мене нису таки часови.
Тек тебе само могу световат',
Затреба л' за њу, ти све учини.

Радослав. И учинићу, све ћу приносит'
На жртву богу ради богиње!
Опрости, што те сама остављам,
Витеже! С богом, брате по срцу,
Јер њојзи морам брзо хитати! (Оде.)

ПОЈАВА ПЕТА.

Станислав сам. „И учинићу, све ћу приносит'
„На жртву богу ради богиње!“
То сам и хтео, даље гледаћу,
Устреба л', збиља све да жртвујеш.

ПОЈАВА ШЕСТА.

Станислав, долази Властољуб.

Властољуб. Свуда те тражим — пази опрезно,
Ни један тренут немој пустити,
Ни један часак немој часити,
Јер вруће гвожђе ваља ковати.

Станислав. Ако си и ти тол'ко постиг'о,
Кол'ко сам бодро оком пазио
На сваке знаке, свако кретање —
Задовољан ћу бити успехом.

Властољуб. С Андријом морам бити непрекид,
Са њиме главно морам свршити.

Станислав. Па кол'ко до сад имаш успеха?

Властољуб. Андрија ће нам дати помоћи,

Ал' тол'ко само не ћу од њега,
Већ нагнаћу га, да се преломи
На страну једну, нама на корист.
Учини л' тако, себ' је сломио.

Станислав. Војводе, што су до сад приспеле,
За устанак су против престола.

Властољуб. Тек само онај стари Новица
На то се мршти, јасно прозирем,
Андрији сваког часа говори,
На страни са њим јасан, отворен,
А преда мном је доста сакривен,
На речи моје тек се намршти,
Ил' вртећ главом смагне обрве.

Станислав. Ако је један, баш к'о ни један.

Властољуб. Ал' на Андрију може утицат'.

Станислав. Па опет све ће бити онако,
Како узахте стари Андрија.
Још не знам, Богдан није л' кренуо
Са вером, својом речју поштеном.

Властољуб. Богдан је сталан при тој одлуци.
Андрију он је једва склонио
Да се са нама почне мирити.
Ал' млађи брат му, знадеш, Радослав,
Нешто ми мисли, ћути на збору,
Премисља доста својом памећу.

Станислав. За Радослава немој бринути,
Та тица сама леће у клопку.
Не бој се мисли, што је смислио,
Све скупа, што је мишљу досег'о,
То је, да теби служи примерно.

Властољуб. Истина буде л', што си казао,
У чему могу наћи узрока?

Станислав. На таке зборе, тако питање,
Остајем теби дужан одговор.
А баш ако те копка толико,
И узрока томе да би сазнао,
Запитај боље — своју Даницу.

Властољуб. Говориш збиља? Добро, питаћу.
Ал' нека, не ћу, ти ћеш мотрити.
То ће нам донет' доста користи,
Готови с краљем када будемо,
Кад се с Андријом ваља борити,
У њему ћемо доста добити. (Оде.)

ПОЈАВА СЕДМА.

Андрија и Новица.

Новица. Како сам чуо, шта се десило,
У двор сам теби одмах похит'о
И не чекајући твога позива.
Тек овде видех, да је истина.

Андрија. Ја опет мислим, нисам грешио,
Са њима што сам тако чинио.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Никад се нисам, опет, кајао,

Кад год сам тебе у чем послуш'о.

Новица. И овог часа још ме послушај.

Андрија. Ал овог пута само дозволи,

Да видиш, да си себе варао,

Што си и даље на њег' сумњао.

Богдана да си само слушао,

Страхоте, које знаде причати,

У срцу би ти крвцу следиле.

Тад не би глед'о, не би питао,

Противу тога са ким устајеш.

Новица. Ја Властољуба добро познајем,

О добру нигда не мож' мислити,

И знам му ону жицу зависти

И злобе клете, гнусне издаје.

Сада ти, видим, чини по вољи,

Гледа, погађа мисли т' скривене,

И што тек мислиш, он ће изрећи,

Ал веруј, све то није искреност.

Он те се боји, кад је најсилниј',

У санку своме преза од тебе,

Отуда ласке, хвале велике.

Са света жели да те уклони,

Ил да те дотле бедним учини,

Да жељи каквој, смеру његовом,

Опасан нигда бити не можеш.

Андрија. Он данас има веће задаће,

И противника има мрскијег,

Да Радослава краља уништи,

А са њим знаке силе краљеве.

Прот Радослава, њега самога.

С мањом се силом ја бих дигао,

Ал против краља, тога значаја,

Даћу што имам крви, живота.

Разуми добро, друже искрени,

Када би овде било питање,

Да место једног други заседне

На сјајан престо краља силнога,

Да круна златна, круна краљевска

Са једне главе пређе на другу,

— Кад већ не блиста к'о што требаше

По старом праву, старом наслеђу —

Мачем бих овим редом секао,

Ма брат ми рођен круну носио.

Ја краља не ћу, добро разуми,

Противу тога, круне, престола,

Снагом се старом, ево, подижем.

Новица. Ал шта ти, брате, даје разлога,

Да мислиш, они тако верују.

Властољуб није л' једном слагао?

Ко једном слаже, више не веруј.

Андрија. И сам сам дуго тако мислио

А с тим се не би много успело.

Сад к'о покајник тражи опроштај,

И ја му дадох, али сети се:

Последњу јоште нисам рекао!

ПОЈАВА ОСМА.

Пређашњи. Долазе: **Богдан, Радослав, Станислав, Властољуб, Завиша, Растислав, Радош, Милутин** и више хумских војвода. — **Андрија** се појне на престо.

Властољуб. Чуо сам давно речи мудраца:

На важном збору мало зборити,

У важном послу много творити.

Па опет морам оно изрећи,

К'о мора што ми душу терети.

Када се диг'о стари Немања,

Јединство целе српске државе

С јединством вере, једним престолом

У српској земљи да нам учини,

— Никада није мог'о мислити,

Да ће још где где људи остати

Истога доба, да ће дочекат'

О томе збора, једном како ће

Са плећа свога, плећа народног

Скинути такав терет големи,

К'о што је круна краља српскога.

Истина, беше људи мудријих,

Који се нигда нису слагали

Са таком мишљу, новом уредбом,

Који су вазда стални остали

При својој жељи, својој одлуци,

Докле су други само лутали

По густој тами наде нејасне.

Таких је људи мало, премало,

Ал тим им више сјају имена

Вечите славе, светла спомена!

К'о таког данас, браћо, поздрављам

На овом збору, где се стекосмо

О спасу зборит' своје отацбе,

— К'о таког, велим, ево поздрављам

Светлога кнеза хумског, Андрију,

Кој' је у тами нашег живота

Једини тако светло сјао,

Да се сад, ево, брзо купимо

Около њега, да нас избави,

К'о што се морнар бесне пучине

Окреће жељно крају онеме,

С обале од куд светлост долази,

Да, разгонивши мрака густину,

До његове му доспе зенице!

Завиша. Тол'ко је доба до сад протекло,

Од кад нас, кнеже, ниси позвао,

— Не на збор сјајни, збора не треба,

Где памет твоја делом управља —

Већ од кад од нас ниси тражио

Ни блага силна зарад ратова,
 Ни мача сјајна, мача челична,
 Ни крвце наше, крви румене.
 Па нам је данас два пут милије,
 Што си се крен'о, стари ратниче,
 Ти реци само, сви ће вршити.

Расгислав. Толике жртве радо стављати!
 Ја не знам, шта би могло пречити,
 Намере какве могле склонити
 Онога, који силом управља,
 Кој' влада громом, влада муњама!

Новица. У свему имаш право, војводе,
 Ал опет треба знати на чисто,
 Прот кога ваља громом стрељати
 И звати небо, муње у помоћ.
 Јер, знадеш, ко се игра громима,
 На свашта не ће муње кретати.
 За сјајну сврху, сјајну опрему!

Властољуб. Свечана сврха иште свакада
 Одлуке ради тренут свечани.
 Па бих, жупане, тебе молио,
 Да сумњом каквом не би кварии,
 Ил нехотице можда помео
 Тренутак свечан радње светлије.

Новица. Где сумњи места нема по себи,
 Сумња се нигда не ће јавити.

Властољуб. Ни овде за њу места не беше.

Новица. Још нисам сумњу био изрек'о,
 А ти се тако брзо утаче.
 Хтео сам само —

Андреја. Чујте и мене!

Толико лета ове зидине
 Гледале несу збора оваква,
 А данас и ја, ево, устајем,
 Престаје моје тол'ко ћутање,
 И ја се крећем, да вам прозборим
 За данас реч'ма, после — делима.
 Данас ме зове доба прошлости,
 Што негда паде, да га подигнем.
 Рука се моја ретко дизала,
 А кад се дигла, није клонула,
 Докле до краја није свршила
 Започет пос'о, дело смишљено.
 Зове ме уздах тол'ких срдаца,
 Зову ме дуси старих витеза,
 Који су живот себи узели,
 Кад наста доба гњиле трулости.
 Ја видим јасно, где се повраћа
 У срца српска вера, надање,
 Дух, што је био скоро изумр'о.
 Враћа га закон правде вечите,
 Враћа га воља бога вишњег,
 Враћа га клетва лета толиких

На оне, који ногом згазише,
 Што беше негда славом венчано;
 За то се дижем, том да помогнем.
 За то сам до сад само живео,
 А кад се часи ближе последњи,
 Са том ћу вером и да издахнем.
 У вама видим редом витезе,
 У које, ето, сад се враћају
 Витешки дуси скорје прошлости,
 У вама гледам наду последњу,
 За то ћу с вама или — пред вама.
 Ал опет велим и сад на збору:
 Последњу јоште нисам рекао!

Станислав. Ал и ту једну речцу последњу
 На уснама ти видим засталу,
 Ти ћеш је, кнеже, је ли, изрећи?

Андреја. Изрекнем ли је — нема повратка.
Радош. Повратка нема, он нам не треба,
 За то ти, веруј, крвљу јамчимо.

Милутин. Узми нам живот, вере не буде л'.
Властољуб. Не треба па то нигда мислити,
 Где срце збори, душа говори.
 Воља је јака, крпка мишица,
 А шта ће бура после створити,
 Не знам, да л' мисли да ти погодим,
 Кад смело кажем: ти нам примером
 За срећу свију путе казујеш!

Завиша. За срећу свију крочи поносно!
 (Вади мач.)

Богдан. Уз децу своју мача извади!
 (Вади мач.)

Радош. Пред оца с братом молбу износим!
 (Вади мач.)

Остали (ваде мачеве). За народ! За срећу свију!

Новица. За народ? Можда њему одиста!
 За срећу свију? Хајде, нек буде!
 Ал добро пази, кнеже, хоће ли
 За срећу твоју —

Андреја. Реч'ца последња,

А преко ње ми нема повратка!
 О себи данас не ћу мислити.
 Када је дошло доба гњилости,
 Кад није било наде никакве,
 Старога духа кад је нестало,
 Када се склони тамо далеко,
 Да више нигда сенке не види
 Од српске земље, српских крајева,
 — Са бедра скидох мача пламена
 Никада да га више не узмем.
 Данас га узех, сад га припасах,
 У корицама се јоште налази,
 А кад га једном отуд истргнем,

У њих се може само вратити
Окићен славом, сјајном победом.

(Вади мач.)

У име светог душе заноса,

У име славе, старог поноса,
У име сјајног негда имена,
За срећу рода, нашег племена!

Завеса пада.

АФРОДИТА.

РОМАН ИЗ СТАРЕ ЈЕЛАДЕ.

НАПИСАО ЕРНСТ ЕКШТАЈН.

(Наставак.)

Девета глава.

Милиту се међу тим прокљувало, да је Меланип потпомогао лукавство Аконтијево у Афродитину сикосу. Па кад се сад лађа са посланицима вратила, ништа не урадивши, те се дознало, како су прошли са гусарском лађом, дигли се гласови, који су тврдили, да је то с тога, што је Афродита увређена, а она, као богиња, што је из мора проистекла, да је поспешан или непоспешан пут по мору. Многи су то, што су Аконтија однели, сматрали као ослобођење, при свем том, што су многе околности говориле против тога; ти су тврдили, да су сазавереници вајара из Миласе све и сва чинили, да свога друга спасу из руку Милићана. С тобожњим плановима гусара довела се у свезу намишљена женидба Аконтијева са лепом Кидипом. Аконтије је, веле, на милост и немилост хтео да изда град гусарима те је с тога и тежио за положајем, у којем би могао добити утицаја на јавне ствари.

Конон је све и сва чинио, да те гласе подрађује и шири. Сад, по што је Аконтије био уклоњен, окомио се Кононов гнев на Афродитина свештеника, кога је он и опет сматрао као правог виновника свему злу. Црквењак је један прислушкивао, кад се оно одсудно договарао свештеник с Аконтијем, па је тај црквењак све одао. Из Меланипове је главе изашло оно лукавство, које је Харидимовој ћерци измамило онај завет. То је било доста разлога, да га се боје, јер се могло предвидети, да свештеник не ће одмах напустити свога изгнанога штићеника, него ће гледати да се сложи са странком Олора и свију оних, који су Аконтија држали за невина.

Случај са лађом посланства дао је сад жељену прилику, да се на јавно мишљење упливише Конону по ђуди. Ако је увређена Афродита — као што је то већ наговестио несретни свршетак жртве с голубовима — онда се лако могло мислити, да је узрок богињиној немилости у држању свештеникову. Да је од вајкада већ био обичај, уносити светске ствари у обреде религијознога култуса, да је наро-

чито пролетња светковина у Милиту, што се тиче љубавне замаме, давала као неку повластицу: то Конон и његови плахи другови нису хтели да признају. Одиста се у Милиту никад није чуло, да је у таквим, по себи дозвољеним варанцијама бесмртнога Јерота умешан био и свештеник. Уз то је још и црквењак, који је одао Меланипа, по Кононову наговору искитио причу своју свакојаким додатцима.

Те тако се наскоро после повратка изаслане тријере изродило неко негодовање, које се све више и више заошљило у гнев на Афродитина свештеника. Становништво се канда радовало, што су нашли предмет, на којем су могли искалити своје срце, а нарочито свој страх од гусара. Што је Олвије са злогласном својом дугачком Халацом допрео до мирне воде крај кораских острва, што је био тако дрзак те је са званичном лађом града Милита с неба па у ребра поступио, као са малом каквом теретаром трговаца са обале морске, па је и опљачкао, то је свима изгледало да прориче велико зло и невољу. Афродиту је ваљало умилостивити а то је могло бити само онда, ако онај, који ју је увредио, несмотрени, при свим својим седим власима још и сувише младичке крви Меланип искија своју будалаштину.

Пред станом се свештениковим скупила грдна гомила света. Дошло је до халабучне демонстрације. Онда су у реду отишли до скупилишта герусије те ту упорним изразима захтевали, да савет испита тај случај те да промисли, може ли Меланип и даље остати у свом чину.

Афродитин свештеник, до дна душе потресен, нагло се реши на нешто. Кад се герусија на Кононово заузимање састала, дође ти Меланип и незван пред њу на замоли, да га саслушају.

„Честита господо,“ стаде говорити чврстим гласом, „мени је познато, о чему ћете се још данас саветовати, било сад да хоћете, било да не ћете, јер глас народа присиљава чак и мудраце и ладнокрвне људе, да га саслушају. Милиту треба одмазде — не толико за то, што узбуђена светина мени у грех уписује, колико за то, што је сам Милит скривио: за то, што су му посланици млакоње и кукавице. Ево

се ја нудим, да будем жртва — јер заиста, мој понос не би поднео, да вашом пресудом или чак суровом снагом светине будем принуђен на оно, чега се од своје воље хоћу да латим. Светли геронти, ја полажем свој чин као свештеник Афродитин у ваше руке те идем на годину дана у изгнанство на острво Икарију. Кад прође тај рок, чекаћу ваш допис, којим ћете ме звати, да се вратим. Не дође ли тај допис, ја Милита више не ћу видети.“

Герусија, обрадовавши се том сретном излазу, који је обрицао, да ће умирити узбуђени народ, а не морају се ипак употребити мере, које би можда кадре биле повредити достојанство свештеничког чина, благодари Меланипу на великодушној му понуди те је прими са неколико учтивих фраза.

На два дана после тога укрцао се Меланип у лађу. Пратио га је један једини роб. Клитифонт је са још двојцом остао у Милиту, да пазе на кућу, која је била приватно имање њиховога господара.

На Икарији је тада владао тиранин Филострат, мудар, умерен и красоуман владар, с материне стране род породици младога Олора, но у осталом не баш особито одан Милиту, који је становницима Икарије свакојаким тешкоћа чинио у трговини и обрту и нарочито пловидбу по латамском заливу допуштао само тако, да Икарија плаћа грдну царину. Меланип је у Дракану на Икарији имао давнашњег пријатеља; успомена на то пријатељство била је узрок, те је одмах помислио на Икарију, чим се већ решио, да се уклони из Милита. По што је пред сакупљеним саветом то острво значао као сврху свога пута, дошао му је Олор у кућу па му понудио писма, да их однесе Филострату, а Меланип је ту услугу благодарно примио.

Те тако ти се он са писмима Олоровим после десет сахата вожње искрца код Дракана на обалу.

Пријатељ, кога је Меланип прво хтео да потражи, умрло је био пре неколико недеља. Тим је усрдније тиранин Филострат примио усамљеника.

„Радујем се,“ рече монарх, „те ми из Милита једаред дође и што добро, по што смо и ја и моји кроз толике године искусили само омразно и зло. Тако ми богова, кад не бих био тога уверења, да је мир, чак и жртвама откупљен, благослов за народе, а рат, све и кад све постигне, што жели, проклетство — ја бих одавна већ показао био Милићанима, да Филостратове убојне галије нису орахове љуске. Но овако се све још падам, доћи ће једаред у Милиту на крмилу већина, која ће схватити, да су моји захтеви не само грађанима Икарије, него и самим Милићанима од користи.“

За тим је питао за Олора, који је, вели, један од оно мало паметних глава, што их Милит цени и ува-

жава, преревностан философ, а сад се опет помало плеће у државне ствари.

„Има две године“, настави, „како сам последњи пут видио тога духовитог младића. Било је то у Коринту. Састали смо се само па смо свега тек неколико речи проговорили. Али сам му ја већ тада прорицао велику и лепу будућност. После, цењени мој госте, кад легнемо за ручак, мораш ми о њему опширно све саопштити — пре свега о тим чудним догађајима, које ми Олор у свом писму само наговешћује. Тај Конон по свему, што могу да погодим, канда ће још у заснак бацити архонта Харидима. Јадни Милит!“

Први ручак на дому владарева већ је скоро потврдио чврсту пријатељску везу, која ће се за неколико недеља развити међу Меланипом и Филостратом. Некадашњег свештеника необично је симпатично дирнула простодушност, искреност и честитост монархова. Није то био један од оних деспота, који сисају народу крв на памук те рахат живе о мудри својих поданика. Баш напротив: Филострат је у свему био штедљив, само је било једно поље, на којем није штедио злато, а то је била уметност. Доматија и дворане његових двора сјале се у дивоти прекрасних сликарија. Ремек-дела атинских и коринтских вајара красила су колоне. А ако је уз пут сврнуо какав рапсод, који је певао старе песме о гневу Ахилејеву и о лутању божанскога Лајертовића, то га није пустио а да га најпре богато не обдари.

Било је четир недеље, како је Меланип дошао на Икарију, а такав се један рапсод јави баш на гозби, на којој су славили дан рођења тиранинова. Певао је долазак Одисијев у земљу Фејачана те пожњео бучно повлађивање. Дан је тај био буран; још су тмасти облаци били над крововима града Дракана, те је домаћин са својим гостима радосно дочекао час, кад се у трапезарији упалиле уљенице; јер су тако у златном сјају витиља, који су мирно горели, заборавили на суморност на пољу и јадну јој светлост.

Тада један од великаша, што су били у свити владаревој, јави, да се северозападно од насипа на пристаништу разбила лађица те је, наишавши на стеновиту обалу, бацила на суво младића једног, који сад у несвести лежи у колеби суседног неког рибара.

„Одисије на обали Фејачана!“ рече Филострат. „Чудно ми је то, те се тако десило баш као што нам певач овај час опева. Хајде да и ми њега онако примимо, као што су Фејачани примили Лајертова сина.“

За тим се обрне младићу, који је донео глас:

„Иди ти сам, Ксимија; увери се, да се ништа не пропусти, да се спасе тај човек. Кад нам Дракан

хвале, да је гостољубив, треба онда и да буде такв. Ако је жив још човек тај, као што се по твоим извештају смео надати, и ако је слободна рода а ти га дај донети амо у двор, ако то може бити без опасности. Ако је пак роб, а ти га подај пристанишном надзорнику да га подвори. Но ако му је душа већ одлетела у доњи свет, учини све по обреду и по обичају; нека га наместе, где је заштићен од оскврне; метни му овол под језик па се онда побрини, да га саране.“

Младић оде. Није прошао ни један сахат а ево њега натраг. Странац је, вели, жив, вратила му се свест; из Миласе је, и рода је слободна, с тога су га донели у двор владарев; зове се Аконтије.

Кад је то чуо Меланип, ђипи наједаред. На велику своју жалост и бригу кроз цело последње време није добио гласа о свом штићенику. Сад је случај сам довео несталого, суровом руком лабогме, као да судбина испуњава тако клетву непријатељског којега божанства, али ипак пријатељу на радост и весеље а и — тако се надао свештеник — сиротом Аконтију на даље спасење.

И Филострат се обрадовао. Име младога уметника чуо је био већ толико пута од Меланипа. Израз правог задовољства, који му је прешао преко мушког лепог лица, јемчио је свештенику, да ће Аконтије на дворима тираниновим примљен бити исто тако милостиво, као што је примљен и он.

Већ је другог дана Филострат позвао младића заједно са свештеником у своју радионицу. Вајар је понашањем својим одмах задобио владара; није овај тражио ништа друго, до ли да младога уметника трајно веже за Икарију. Задатака за творилачки му дух било је у Дракану више, но што је и нужно: ире свега достојан кип Зевсов, којим ће се украсити нови храм у средишту градском, а за тим још много попреча, којима је Филострат желио да уреси аулу својих двора — то је била идеја-љубимица владарева, која се до сад само за то није могла извести, што ликови, купљени од разних уметника, по стилу и величини нису били један другом слика и прилика.

И монарх и свештеник су једва чекали, да им Аконтије исприповеди, шта је даље било с њиме. Шећући под грдним макљеновима у башти приповедао је Аконтије, што је Филострат хтео да зна.

„Кукавице са лађе милитског посланства,“ тако поче млади вајар, „добро су код куће јавили, као што је било, да су мене гусари однели на Халацу. Сопствену своју јадност и жалосну улогу, коју је Милит играо у тој ствари, канда су прећутали. А изненадићете се и разлосима, са којих су ме гусари заробили. Саопштио их ми је брат главарев још одмах оног часа. Конон је потплатио гусаре; на мене

је било наперено све; мене, Аконтија, ваљало је уклонити с пута, јер је изгнанство на острво Ринеју Конону изгледало сувише малено јемство, да сам му се ја за навек уклонио с пута.“

„Несретник!“ промрмља Меланип.

„Али од куда то,“ запитала Филострат, „да теби главарев брат то каже?“

„Ко би то знао? Он ми је рекао, како му се допала моја одриситост, кад сам једном милитском саветнику у брк казао истину; па онда и мој напрасни покушај да побегнем: како сам наине појурio на губац, да скочим у море. Такви људи посред свог безакоња имају често природан осећај за оно, што је право и поштено — а ја сам према кукавицама милитским био у праву. Доста то, тако сам добио доказа, да је истина оно, што сам одмах с почетка знао али нисам доказати могао: да Конон против мене све то ради.“

„Баш добро!“ рече Меланип. „На жалост нам тај доказ мало користи, јер немамо сведока. Олвијев брат тешко да ће хтети изаћи пред милитски суд, да сведочи против Конона.“

„То и ја увиђам,“ потврди Аконтије.

„Па камо те је онда однела Халаца?“ запитала Филострат.

„Најпре на острво Лемнос, где је лађа неко време стојала. Онде је на жалост Олвијев брат отишао на суво, да пође с експедицијом неком на трачку обалу. Одмах се за тим Халаца навезе опет на море, па сад се збило оно, што сам мислио да ћу отклонити моћи наклоношћу Олвијева брата. У Јефесу, камо смо за неколико дана стигли, продадоше ме неком трговцу, што купује па продаје робове. Није ми ништа хаснило, што сам му пребацивао подлост и издајство. Закон му је давао права, а ја сам се узалуд опирао против премоћи његове; везаше ми руке наопако те се тако морадох решити, да се поддам судбини својој, — али сам у потаји вребао прилику да одбегнем. Није прошло ни три дана а мене купи богат неки трговац, који је од куће своје са Сама дошао био у Јефес. Одведе ме са собом у главни град тога острва а оданде на северну обалу, где у сеновиту заливу има диван летниковац. Неко сам га време служио послушно и вољно, не бих ли се само осигурао од њега. А јуче у јутру, тек што је свитало, дигнем се те изведем, што сам одавна већ био намислио. Узем са собом нешто мало јела, па се дошуњам до обале и одрешим лађицу, што је ту била привезана; на њој се увек возио власник весеља и разоподе ради. Мислио сам да доспем само до кораског ког острва, где сам се надао да ћу наћи људи, који ће ми бити на руци да доспем до Аликарпаса. Тада ме насред пучине морске изненади

бура. Три, четир сахата борио сам се очајнички против непогоде, док ме није најпосле изневерила снага. Тада легнем на дно лађице, заклопим очи па ћу тако да чекам смрт. Тако сам био изнурен, да сам при свој буци на неколико тренутака задремао, но сам се нагло тргао, кад је јак удар задрмао малу лађицу. Пред вече на ново покушам да се спасем, али ми се на несрећу прекрха весло. Те тако сам, све да ми је и достајало снаге и вештине, са свим остављен био ћуди елемената. Тада, у највећем очајању, диже ми се срце у молитви до Афродите. Учини ми се, као да ми се небеска богиња указује у облацих — а на лицу њену Кидипине црте. Дрекнем од чуда па обнесвеснем. Кад ми се свест вратила, био сам на обали града Дракана у колеби рибарској.“

„А Филострат, владар Икарије, вели ти, да си добро дошао на ову обалу,“ рече монарх. „Меланип ти је пријатељ: то би већ доста било, да ми улије саучешћа спрам тебе и твоје судбе. Овде ћеш ти творити и образовати по вољи, — а ја, који познајем уметнике, ја знам, да ти ништа боље не могу дати, до ли слободна поља да развијеш красну своју делатност. Веруј ми, Афродита је то била, што те је избавила из буре и нужде, па њој у славу нека први лик, што будеш длетисао, понесе њене божанске црте. Чим се са свим опоравиш, гледај да ми почнеш посао. С попресејем Афродитиним рад сам да отворим низ ликова божанских у аули мојој.“

Аконтине је не умеде доста рећи хвалу. Та за њега није било бољег мелема у тузи му, од уметничког образовања.

Већ се сутрадан латио посла. Сав зажарен у лицу месио је гинку глину па за недељу је дана готов стојао пред сузним му очима нацрт, по којем је даље хтео, да длетеше. Била је то богиња, какву је он себи још као дете замислио, најсавршенији идејал женске лепоте и умилности: Афродита владарица богова и људи; — али је била у сваком потезу и Кидипа, ћерка Харидимова, она једина, коју љуби и за којом га чежња непрестано мучи. Није био више кадар да одели девојану од богиње; њих две су му биле једно; љубав његова и побожност му стопила се у том предивном лику. Па ако је икоји смртан човек изгледао достојан, да тим ликом украси свој дом, то је био Филострат, мудри, добри и праведни владар Икарије. Кидипа да буде анђеол хранитељ тим двојима: не, то није било обесвећење, то је исто тако, као кад се у храм метне лик којег бога.

Кад је Филострат видио попресе од глине, сав се занео. Загрлио је младог уметника па га пољубио.

„Само те пријатељством могу наградити за то уметничко дело,“ рече сав радостан. „Што иначе имам, и сувише је малено.“

Меланип је познао пралик овом лику, што је тако занео Филострата, али је ћутао. Хтео је младичу да уштеди бол, који је сваки пут из нова буцнуо, чим се само спомене Кидипино име. Свештеник је од неколико дана амо постао малодушан и забринут. Верни његов Клитифонт јавио му је нешто, из чега се видило, да непрекидне махинације Кононове нису биле са свим без успеха.

Допис је Клитифонтов овако гласио:

„Одзивајући се поновљеној твојој заповести јављам ти, господару, што држим, да је од важности за тебе. За дом се твој као и до сад бринемо а с дана се у дан све више надамо, да ће се драги наш господар што скорије вратити у Милит. Расположење народа, колико ја то умем пресудити, мало се међу тим изменило. Конон се канда упео из петиних жила, да тебе, драгога нашег господара, народ омрзне још већма. Уз то се труди, да распростре други неки глас, којем ти мора да знаш истину; јер Конон га није баш са свим измислио; били су чак лађари са Икарије овде у пристаништу, који су то поновили и потврдили — до душе са неким порекама, што се тиче појединости. У једној се само тачци не слаже с истином, о томе сам уверен, осим ако се ти, драги мој господару, ниси преварио у младоме Аконтину и страсној његовој љубави. Приповедају наима, да је Аконтине са Лемна — други опет кажу са Јефеса — кришом умакао па је отишао на острво Икарију, јер је знао, да си тамо ти, његов заштитник. Дотле није ствар баш ни најмање страшна; јер ја не верујем, што се данас на трговишту говорило: да се Милитски савет спрема, да тиранину Филострату замери и да га замоли, да не трпи даље Аконтине на Икарији него да га, према закључку герусије, даде одвести на острво Ринеју. Конон до душе смишља, да то из ради. Но ово је важно и има сумњивих последица: што се са свим на сигурно каже, да се Аконтине утешио те вољно и весело твори, и ради по налогу тиранинову а никако канда и не мисли више да се врати у Милит те је већ и запросио руку неке Дракањанке. Глас тај, који ми по свему, што сам о теби чуо, изгледа невероватан, наравно да убија Кидипу, јер и мождашња писма изгнаног Аконтине не долазе у њене руке, него их Харидим одстрањује а ћерка му за њих ништа не дозна. Харидим, који је после осуде Аконтине чвршће него икада одлучно, да своју ћерку што пре даде Конону, сад заједно с овим чини све и сва, да Кидипину верност према Аконтину подрма. Те тако јој са свију страна допаркују па јој казују, шта се све говори за њеног вереника. До јуче се — то сам чуо од сестре једног капиције — Кидипина друга Ијола, по свој прилици

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

по Харидимову налогу, трудила, да јој разложи, како је ње недостојно, да тако слепо верује, а уз то је нагласила, како је љубав њена без надежде те како је у интересу града Милита, ако онај, кога јача странка сматра као будућег архонта, за садашњег главару буде привезана тако тесним везама породичним. Па онда је припредила још неке нове чудне ствари, а чула их је, рече, од очина пријатеља неког. Тај пријатељ — не рекоше ми, како се зове — каже, да је сам био у Икарији те се уверио, да је Аконтије већ све удесио са својом будућом. Једном речи, све, што је кадро разуверити остављено и усамљену невесту, све се то употребило, пак ако Кидипа на поновљено питање Аконтијево и није одговорила баш одлучно: да!, то ипак није ни тако безусловно и одрешито рекла ни не!, као до сад. Шта више, заискала је неколико недеља да се промисли — а шта то у таквим случајевима значи, то зна свако, ко је икад имао посла са светом. Ја бих наравно волио да дознам, да ли је Аконтије одиста на Икарији, па ако је то истина, да ли су онда основани и они гласови, што се о њему проносе. Можда је ипак све то измислио Конон. Како ли би се радо примио, да Кидипи однесем каква гласа; но

по свему, што сам посматрао, не може то бити; отац је њен опколио троструком стражом а ниједан се роб не сме усудити, да уради што мимо заповести Харидимове. Здраво, господару! Ја се молим свима боговима, да те чувају и штите.“

То је писмо оневољило свештеника. Дотле је свикао, да *ради* што за свога штићеника — јер је његов обраћај с Клитифонтом пре свега пред очима имао Аконтијеву судбину — а сад, кад је чуо, шта се у Милиту ради, видео је, да је осуђен на то, да скрсти руке. Кад Клитифонт не може да дође до Кидипе, онда није хасне шиљати другог којег. А Аконтије не би могао отићи у Милит, а да се сигурној смрти у шаке не преда.

Те тако свештеник за овај мах закључи, да се стрпи и да причека. Но већ се другога дана покајао, што је тако клонуо. Сам је себи говорио, како нема права, тако са свим очајавати о судби драгога свог Аконтија, само с тога, што не види изласка у лавиринту тих прилика. Мудар, искусан човек, који није тако непосредно дирнут том невољом, можда ће још наћи помоћи. Тако онда Меланип своју бригу повери владару Филострату.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ.

ШКОЛЕ СРБА У УГАРСКОЈ И ХРВАТСКОЈ од пресељења под патријархом Чарнојевићем 1690. године до почетка овог столећа, написао *Петар Деспотовић*. Свеска прва (од 1690.—1740.) Крагујевац, „Шумадијска штампарија.“ Цена свесци 50 пара динарских или 25 новчића.

Г. Петар Деспотовић познат је већ као писац на овоме пољу. Он је у „Просветном Гласнику“ врло лепо и исцрпљиво описао школе српске за време Марије Терезије.

Целу ову расправу поделио је писац на 3 свеске.

У I. свесци је на првоме месту кратак поглед на насеобине српске у Угарској и Хрватској до почетка овога столећа. Ту је кратко историја у наведеним насеобинама у политичном, економном и просветном животу. Писац долази до резултата: „српски народ у Угарској није имао повољних услова за развиће политичког а још мање за развиће економног живота, но најнеповољније услове имао је на пољу просвете.“

На другом месту у свесци овој долазе „школе Срба угарских“ од 1690—1740. године. Одељак има

свега осам делова: I. Општа посматрања, II. Литература, III. Шта су митрополити, владике и народни сабори радили за школе, IV. Наредбе владе, што се односе на српске школе, V. Основне школе, учитељи и настава по тим школама, VI. Поступак при настави и учебници, VII. Виши школски заводи и VIII. Закључна посматрања.

Из овога наведенога види се већ, од какве је вредности за сваког Србина а особито за школског човека у нас Срба књижица од г. Деспотовића. Прегледамо ли ју нешто опширније, вредност ова још ће се више показати.

У „општим посматрањима“ описује се опширније сеоба Срба у Аустрију, њихов живот овде, њихова права и дужности, за тим се прелази на главну тему, на културни развитак и на оно, што му је у опште на путу стајало: ратови против Турака, учествовање у наследном шпанском рату, у рату са Француском, и утишавање ракоцијеве буне, за тим верска нетолеранција од католичког свештенства.

Под „Литературом“ наводе се рукописи у оно доба и шта је сметало развијању литературе те, на послетку, како се почео увлачити руско-словенски језик.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

У делу под III. каже сам наслов, о чему се расправља. Ту се наводе закључци скупштина општинских и епархиских и саборских, за тим молбе, жалбе и представке, које су за тим ишле, да се уреди правосветно стање у Срба, и уједно се опширније описује рад појединих великодостојника српских у истом правцу а набраја се и какве су школе дизали.

У четвртном делу долази писац до закључка, да се „царска влада на многе представке српскога народа, што се односише на школе, није много обзирала.“

Пети део врло је занимљив, особито онде, где је говор о учитељима. Овај део каже, да су учитељи већином били и свештеници а други учитељи били су врло слабо спремљени; према плати — од 6 ф. годишње — били су и учитељи оспособљени.

Шести део је о педагогији и о учебницима и овај је још занимљивији од пређашњег дела. Онај поступак при настави вредно је прочитати. Није доста, што су школе биле ретке и којекавде, но и педагогија је била така, да се не да исказати; батине су биле врло добро педагошко средство. У овом делу је опширно описан први буквар, где су наведена и

два правила тадање методике, од којих оно за учитеље гласи: „Не стреј младенца наказовати. Апште бо жазлом бијени јего не умрет од него, ти же бијеј јего жезлом душу јего избавиши от злије смрти.“

И последња два дела су од велике вредности.

Г. Деспотовић задужио је јако овим делом својим српски народ; дело баца јасан поглед на наше просветне прилике у ономе добу. Изведено је опширно и доиста вештачки. Г. писац је употребио све и сва, да нам што потпуније представи предмет, којег се латио, и ми му морамо на томе захвални бити, а веће захвале не треба му, него да се тако вредна књига што више растури у народ. Не само, да треба учитељи да читају ову расправу по готово сваки, који читати знаде. Штета је само, што није цело дело у један пут угледало света.

Како писац каже, да ће друга свеска тек онда ући у штампу, кад се од ове прве толико прода, да се трошак подмирити може — а како би велика штета и грехота било, да света не угледа цело дело, то топло препоручујемо ову свеску свакоме Србину.

Књига се може добити у књижарама браће М. Поповића и Луке Јоцића. **Стева Милованов.**

ШТОВАНИМ ЧИТАОЦИМА ПРЕД НОВУ ГОДИНУ.

Још која недеља дана да прође, пак ће нам доћи нова година, кад обично започињу листовима нови течаји, те с тога излазе обично нови позиви на претплату, како би се листовима осигурао даљи опстанак. И листови имају своју борбу за опстанак...

Па како стојимо у томе погледу са нашим листовима, на име са ова два српска белетристична листа, што у Новом Саду излазе, „Јавором“ и „Стражиловом“?

Читаоци наравно виде: листови излазе уредно, сваки број дође претплатнику у своје време, дакле мора бити да нигде ништа не замише.

Али ипак има нечега, што читаоци не виде, него што издавачи само осећају.

А то је она црна авет — дефицит, што је толике српске листове прогутао, те је — међу нама буди речено — зинуо већ и на ова два новосадска листа, што их потписани уређујемо и у друштву са одличним српским књижевницима и писачима.

Уредници, издавачи и власници „Јавора“ и „Стражилова“ одлучише се на нешто, што држе да ће томе јаду у неколико помоћи; а да заиста и помогне, то стоји до увиђавности и потпоре од стране читалачке публике српске.

Ми одлучисмо да ова два наша књижевна листа спојимо у један једини, не би л' тако *прикушили у једно коло и књижевнике-сараднике и читаоце-претплатнике*, те да би онда лист тај могао што боље одговорити задаји својој и намери истакнутој.

Наша је публика на жалост већ навикнута да гледа код јавних радника наших све неко *цешање и неслогу*, па шат се сада, као што се надамо, обрадује ево овде нашој *слози и сједињену*, те нас својски потпомогне, па да видимо, да у слози има спаса, да у јединству има благослова, а то ћемо онда увидети и искусити, ако нам лист буде напредовао, потпомогнут живо и од књижевника родољубивим сарадничтвом и од читалаца обилном претплатом.

„Јавор“ и „Стражилово“ се спајају дакле у један лист и то у овоме виду: „Стражилово“ као млађе новије књижевно подзеће престаје од нове године излазити, а уредник му Јован Грчић биће са др. Илијом Огњановићем заједно уредник „Јавора“, који ће од нове године на повећаном формату и на бољој хартији излазити.

Оволико за сада штов. читаоцима „Јавора“ и „Стражилова“ ради знања а што даље буде требало, дознаће штов. публика из самога заједничкога листа нам „Јавора“ у своје време.

У Новом Саду, 10. новембра 1888.

Др. И. ОГЊАНОВИЋ,
уредник „Јавора“.

ЈОВАН ГРЧИЋ,
уредник „Стражилова“.

САДРЖАЈ: Порука. Песма Светозара Манојловића. — Свој грех. Приповетка из паланачког живота. Написао Илија И. Вукићевић. — Андрија Хумски. Други чин. — Афродита. (Наставак.) — Књижевност. Школе Срба у Угарској и Хрватској. Написао Петар Деспотовић. Оцена Стеве Милованова. — Поштованим читаоцима пред нову годину.